

ผลกระทบของภัยพิบัติน้ำท่วมต่อการย้ายถิ่น

กิงกาญจน์ จงสุขไกล¹
สุมิตร สุวรรณ²
พรชัย สิทธิศรีณกุล³
วิทยา กุลสมบุรณ์⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยเกี่ยวกับการตัดสินใจอพยพเคลื่อนย้ายออกนอกชุมชนของครัวเรือนที่ประสบภัยพิบัติน้ำท่วมของครัวเรือนที่ประสบพิบัติน้ำท่วมในปี พ.ศ.2553 – พ.ศ. 2554 ใน 3 จังหวัด คือ น่าน ขอนแก่น และสงขลา รวม 431 ครัวเรือน พบว่า การตัดสินใจย้ายถิ่นสะท้อนถึงความสามารถในการรับมือ (Resilience) หรือความเปราะบางของครัวเรือน (Vulnerability) ผลการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติก (Logistic Regression Analysis) พบว่า ความรุนแรงของภัยพิบัติน้ำท่วม คือ น้ำท่วมนานกว่า 14 วัน และความถี่ของการเผชิญภัยพิบัติน้ำท่วมในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา จะทำให้ครัวเรือนมีโอกาสสูงที่จะตัดสินใจอพยพเคลื่อนย้ายออกนอกชุมชน ปัจจัยด้านเศรษฐกิจโดยเฉพาะการมีแหล่งรายได้หลักเพียงแหล่งเดียว และการไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางการเงินของครัวเรือน ทำให้ครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจเลือกใช้วิธีการอพยพย้ายถิ่นเป็นเสมือนการรับมือ (Resilience) และปรับตัวเพื่อให้อยู่ได้ภายใต้ภาวะวิกฤติจากภัยพิบัติน้ำท่วม เนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นออกนอกชุมชนมีต้นทุนที่ต่ำกว่าการทนอยู่กับภาวะของภัยพิบัติน้ำท่วม

คำสำคัญ: ผลกระทบของภัยพิบัติน้ำท่วม การย้ายถิ่น ความสามารถในการฟื้นคืน ความเปราะบาง

¹นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน) คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
ที่อยู่: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10003

Email.: kingupdate@yahoo.com

²รองศาสตราจารย์ประจำ สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
ที่อยู่: คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม 73140

Email.: sumits@ku.ac.th

³ศาสตราจารย์ประจำ ภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่อยู่: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10003

Email.: psitthisarankul@gmail.com

⁴รองศาสตราจารย์ประจำ คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่อยู่: คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10003

Email.: vithaya.k@chula.ac.th

Impacts of Flood on Migration

Kingkan Jongsukklai¹

Sumit Suwan²

Pornchai Sitthisarankul³

Vithaya Kulsomboon⁴

Abstract

This research investigated the decision whether to move out of the flooded communities of the households experiencing flood during 2010 - 2011 in 3 provinces: Nan, Khonkaen and Songkhla totaling 431 households. It was revealed that flood-victims' rationale that triggered their decision to migrate from the area or remained in the same area was related to resilience and vulnerability of the area. The result from logistic regression analysis found that the severity of flood lasting at least 14 days and the frequency of facing flood in the decade were key factors that affected the households' decision on migration. The economic factors relating to having single income source and not owning their land affected households' financial stability. Consequently, the households with vulnerable economic status decided to leave the community for survival since living outside the affected community costed less than in the flooded area.

Key words: Impact of flood, Migration, Resilience, Vulnerability

¹Ph.D. Student. Department of Human and Community Resource Development Kasetsart University. Kamphaeng Saen Campus.
Address: Social Research Institute, chulalongkorn University, phayathai Rd., Pathumwan Bangkok 10330
Email: kingupdate@yahoo.com

² Assoc. Prof. Department of Human and Community Resource Development Kasetsart University. Kamphaeng Saen Campus.
Address: faculty of education and development science Kasetsart University (Kamphaeng Saen Campus) Nakhon Pathom Province 73140
Email: sumit.s@ku.ac.th

³ Prof. Department of Preventive and Social Medicine, Faculty of Medicine, Chulalongkorn University. Bangkok. 10330. Thailand
Address: Social Research Institute, chulalongkorn University, phayathai Rd., Pathumwan Bangkok 10330
Email: psitthisarankul@gmail.com

⁴ Assoc. Prof. Faculty of Pharmacy, Chulalongkorn University
Address: Assoc. Prof. Faculty of Pharmacy, Chulalongkorn University. Bangkok. 10330. Thailand
Email: vithaya.k@chula.ac.th

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ (Climate change) และการเกิดสภาวะโลกร้อน (Global warming) เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแปรปรวนของสภาพอากาศ ที่ปรากฏในรูปแบบของภัยพิบัติ เช่น ภัยพิบัติน้ำท่วม พายุ ฝนแล้ง การกัดเซาะชายฝั่ง การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่สร้างผลกระทบต่อเนื่องไปยังมีมิติต่างๆของการพัฒนามนุษย์ (Human Development) โดยเฉพาะภัยพิบัติน้ำท่วมที่มีแนวโน้มจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์และการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มขึ้น

ทั้งนี้ สำหรับประเทศไทยได้ประสบปัญหาภัยพิบัติน้ำท่วมครั้งสำคัญหลายครั้ง โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2554 ที่เรียกว่า “มหาอุทกภัย” ได้สร้างความเสียหายให้กับประเทศอย่างรุนแรงสูงสุดในรอบ 70 ปี โดย 1 ใน 5 ของประชากรทั้งประเทศได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติน้ำท่วมครั้งนี้ (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2554) ธนาคารโลกประเมินมูลค่าความเสียหายนี้สูงถึง 1,425 ล้านล้านบาท เป็นภัยพิบัติที่สร้างความเสียหายมากที่สุดเป็นอันดับที่ 4 ของโลก (World bank, 2012) อีกทั้งผลกระทบสำคัญจากภัยพิบัติน้ำท่วม จะส่งผลกระทบต่อผู้มีรายได้น้อยจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีความแออัดและหนาแน่น จะอยู่ในภาวะการสูญเสียรายได้ และอาคารที่พักอาศัยจำนวนมากจะได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติน้ำท่วมอีกด้วย (ชลธิศ ภรณ์, 2557) ในขณะที่ กลุ่มประชากรเปราะบางที่ย่อมมีข้อจำกัดในการฟื้นตัวได้ยากกว่าจากความยากจนและด้อยพัฒนา ผลกระทบที่สำคัญประการหนึ่งทั้งในระหว่างเกิดภัยพิบัติและหลัง

เกิดภัยพิบัติน้ำท่วม คือ การอพยพย้ายถิ่นของผู้คนในพื้นที่ประสบภัยพิบัติน้ำท่วม

จากงานศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมาพบว่า ส่วนใหญ่แล้วกลุ่มที่มีศักยภาพในการอพยพเพื่อหนีภัย คือ กลุ่มที่มีทรัพยากรสนับสนุนให้เคลื่อนย้ายไปยังพื้นที่ใหม่ได้ชั่วคราว อย่างเช่น มีบ้านหรือสิ่งปลูกสร้างไว้ในพื้นที่อื่น มีเงินและทรัพย์สินมากพอที่จะย้ายไปเช่าพื้นที่อื่น ๆ อาศัยอยู่ระหว่างประสบภัย เป็นต้น ในขณะที่กลุ่มที่จำต้องอาศัยภายในชุมชนคือ กลุ่มที่ไม่มีศักยภาพมากพอที่จะอพยพไปอยู่ในที่ปลอดภัยกว่าได้ เช่น กลุ่มคนยากจน ครีวเรือนผู้สูงอายุ ครีวเรือนที่มีผู้พิการ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม มีบางงานศึกษาที่ระบุว่าผู้ที่ยังสามารถอยู่ในพื้นที่ประสบภัยได้ ในกรณีภัยพิบัติน้ำท่วมไม่รุนแรงมากนัก แต่มีน้ำท่วมขังเป็นระยะเวลายาวนาน คือ ครีวเรือนหรือผู้ที่มีความสามารถในการรับมือและปรับตัวกับภัยพิบัติได้ กล่าวคือ มีทรัพยากรเพียงพอที่จะดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนประสบภัยจนกระทั่งสถานการณ์ภัยพิบัติน้ำท่วมคลี่คลายลงไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจย้ายถิ่นออกนอกพื้นที่ของสมาชิกในชุมชนที่ประสบภัยพิบัติน้ำท่วม และเพื่อเสนอแนะมาตรการให้ประชาชนสามารถรับมือกับภัยพิบัติน้ำท่วมสามารถอยู่ในชุมชนได้อย่างปลอดภัย หรือการดำเนินการที่เหมาะสมในการอพยพย้ายออกนอกพื้นที่ประสบภัยพิบัติน้ำท่วม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างวิจัยนี้เป็น การสำรวจครีวเรือนในเขตเมือง จำนวน 4

จังหวัดที่ประสบภัยพิบัติน้ำท่วมในปี พ.ศ.2553 – พ.ศ. 2554 ประกอบด้วย จังหวัดน่าน จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดสงขลา รวมทั้งสิ้น 423 ครั้วเรือน ผู้ให้ข้อมูลคือ หัวหน้าครั้วเรือนหรือผู้แทนที่สามารถให้ข้อมูลของครั้วเรือนได้อย่างครบถ้วน

2.เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดนิยามเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติการเพื่อนำมาสร้างหัวข้อและข้อคำถามในแบบสอบถามตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ทั้งนี้ ได้ทำการทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้อง ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ลักษณะครั้วเรือนและภัยพิบัติน้ำท่วม (ดูตารางที่ 1)

ในภาพรวมแล้วครั้วเรือนที่มีการย้ายถิ่นออกนอกชุมชนเมื่อประสบภัยพิบัติน้ำท่วม มีร้อยละ 33.3 เมื่อจำแนกพิจารณารายพื้นที่พบว่า ครั้วเรือนในจังหวัดน่านมีการย้ายถิ่นฯ มากที่สุดถึงร้อยละ 40.4 รองลงมาคือ ครั้วเรือนในจังหวัดสงขลา ร้อยละ 29.2 และครั้วเรือนในจังหวัดขอนแก่น ร้อยละ 26.7

1. ด้านความรุนแรงของภัยพิบัติน้ำท่วมที่ประสบ โดยพิจารณาจากระดับน้ำท่วมขังสูงเฉลี่ย จำนวนวันที่น้ำท่วมขังและความเสียหายของบ้านเรือน พบว่า

ระดับน้ำท่วมขังสูงเฉลี่ย ในภาพรวมแล้ว ครั้วเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 80.1มีระดับน้ำ

ท่วมขังสูงเฉลี่ยไม่เกิน 150 ซม. และอีกร้อยละ 19.9 มีระดับน้ำท่วมขังมากกว่า 150 ซม. โดยครั้วเรือนในจังหวัดน่านที่มีน้ำท่วมขังมากกว่า 150 ซม. มีร้อยละ 30.6 รองลงมาคือครั้วเรือนในจังหวัดสงขลา 22.5 ทั้งนี้ ครั้วเรือนเกือบทั้งหมดในจังหวัดขอนแก่น หรือร้อยละ 99.2 มีระดับน้ำท่วมขังไม่เกิน 150 ซม.

จำนวนวันที่น้ำท่วมขัง แม้ว่าในภาพรวมแล้ว ครั้วเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 82.5 จะมีน้ำท่วมขังไม่เกิน 14 วัน แต่เมื่อพิจารณารายพื้นที่พบว่า ครั้วเรือนในจังหวัดขอนแก่นมากกว่าครึ่งหนึ่ง หรือร้อยละ 61.7 มีน้ำท่วมขังมากกว่า 14 วัน ในขณะที่ครั้วเรือนในจังหวัดน่านและจังหวัดสงขลาทั้งหมด มีน้ำท่วมขังไม่เกิน 14 วัน

ความเสียหายของบ้านเรือน ในภาพรวมพบว่า บ้านเรือนของครั้วเรือนที่ศึกษาร้อยละ 99.5 ได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติน้ำท่วม ยกเว้นเพียง ร้อยละ 1.7 ของครั้วเรือนในจังหวัดสงขลาเท่านั้นที่บ้านเรือนไม่ได้รับความเสียหาย

2. ความเปราะบางด้านประชากรและเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจากกลุ่มประชากรเปราะบางในครั้วเรือน แหล่งรายได้หลัก ความเป็นเจ้าของที่ดิน และความมั่นคงทางการเงินพบว่า

กลุ่มประชากรเปราะบางในครั้วเรือนพบว่าทุกครั้วเรือนมีเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ส่วนครั้วเรือนที่มีผู้สูงอายุ ที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป ในภาพรวมมีร้อยละ 5.7เฉพาะจังหวัดสงขลา มีร้อยละ 11.7 ส่วนจังหวัดน่านและจังหวัดขอนแก่นมีร้อยละ 3.3 เท่ากัน

แหล่งรายได้หลัก ในภาพรวมแล้ว ครั้วเรือนร้อยละ 59.8 มีแหล่งรายได้หลักมากกว่า 1 แหล่ง โดยครั้วเรือนในจังหวัดน่าน

และจังหวัดสงขลาที่มีแหล่งรายได้หลักมากกว่า 1 แหล่งมีร้อยละ 66.7 ส่วนจังหวัดขอนแก่นมีเพียงร้อยละ 42.5 เท่านั้น

ความเป็นเจ้าของที่ดิน คราวเรือน ร้อยละ 97.9 ของทั้งหมดไม่มีที่ดินหรือเช่าที่ดิน โดยครัวเรือนตัวอย่างในจังหวัดขอนแก่นทั้งหมดไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง

ความมั่นคงทางการเงิน คราวเรือนร้อยละ 96.2 ของทั้งหมดมีหนี้หรือไม่มีเงินออม เมื่อพิจารณารายพื้นที่ เป็นครัวเรือนในจังหวัดน่าน

ร้อยละ 97.8 จังหวัดสงขลาร้อยละ 96.7 และจังหวัดขอนแก่นร้อยละ 93.3

3. ภาวะผู้นำชุมชน พบว่า ในภาพรวมแล้วมีคะแนนเฉลี่ย 15.4 โดยมีคะแนนสูงสุด 25 คะแนนเต็ม และต่ำที่สุดคือ 0 คะแนน เมื่อพิจารณารายพื้นที่พบว่า จังหวัดที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดคือ จังหวัดขอนแก่น 16.4 คะแนน รองลงมาคือ จังหวัดน่าน 16.3 คะแนน ส่วนจังหวัดสงขลา มีคะแนนเฉลี่ย 13.2 คะแนน

ตารางที่ 1 ร้อยละเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของครัวเรือนที่ประสบภัยพิบัติน้ำท่วม (n = 423)

ตัวแปร	จังหวัด			รวม
	น่าน	สงขลา	ขอนแก่น	
การย้ายถิ่นออกนอกชุมชนเมื่อประสบภัยพิบัติน้ำท่วม	40.4 (74)	29.2 (35)	26.7 (32)	33.3 (141)
● ความรุนแรงของภัยพิบัติน้ำท่วมที่ประสบ				
1.ระดับน้ำท่วมขังสูงสุดเฉลี่ย				
- ไม่เกิน 150 ซม	69.4 (127)	77.5 (93)	99.2 (119)	80.1(339)
- มากกว่า 150 ซม.	30.6 (56)	22.5 (27)	0.8 (1)	19.9 (84)
2.จำนวนวันที่น้ำท่วมขัง				
- ไม่เกิน 14 วัน	100.0 (183)	100.0 (120)	38.3 (46)	82.5 (349)
- มากกว่า 14 วัน	0.0 (0)	0.0 (0)	61.7 (74)	17.5 (74)
3.ความเสียหายของบ้านเรือน				
- ไม่เสียหาย	0.0 (0)	1.7 (2)	0.0 (0)	0.5 (2)
- เสียหายทั้งหมดหรือบางส่วน	100.0 (183)	98.3 (118)	100.0 (120)	99.5 (421)
● ความเปราะบางด้านประชากรและเศรษฐกิจ				
1.กลุ่มประชากรเปราะบางในครัวเรือน				
- มีเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี	100.0 (183)	100.0 (120)	100.0 (120)	100.0 (423)
- มีผู้สูงอายุ 70 ปีขึ้นไป	3.3 (6)	11.7 (14)	3.3 (4)	5.7 (24)
- มีผู้พิการ	0.0 (0)	3.3 (4)	0.0 (0)	0.9 (4)
2.แหล่งรายได้หลัก				
- จำนวน 1 แหล่ง	33.3 (61)	33.3 (40)	57.5 (69)	40.2 (170)
- มากกว่า 1 แหล่ง	66.7 (122)	66.7 (80)	42.5 (51)	59.8 (253)
3.ความเป็นเจ้าของที่ดิน				
- ไม่มีที่ดินหรือเช่าที่ดิน	96.7 (177)	97.5 (117)	100.0 (120)	97.9 (414)
- มีที่ดินเป็นของตัวเอง	3.3 (6)	2.5 (3)	0.0 (0)	2.1 (9)

ตัวแปร	จังหวัด			รวม
	น่าน	สงขลา	ขอนแก่น	
4.ความมั่นคงทางการเงิน				
- มีหนี้หรือไม่มีเงินออม	97.8 (179)	96.7 (116)	93.3 (112)	96.2 (407)
- มีเงินออมหรือไม่มีหนี้	2.2 (4)	3.3 (4)	6.7 (8)	3.8 (16)
● ภาวะผู้นำชุมชน				
1.ผู้นำชุมชน				
- คะแนนเฉลี่ย	16.3388	13.2333	16.4250	15.4823
- คะแนนสูงสุด	25.00	25.00	25.00	25.00
- คะแนนต่ำสุด	0.00	5.00	11.00	0.00
- ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	2.78831	3.71853	2.96666	3.42683

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ผลการถดถอย โลจิสติกของการอพยพเคลื่อนย้ายของ ครัวเรือนเมื่อประสบภัยพิบัติน้ำท่วม (ดูตารางที่ 2)

ผลการวิเคราะห์ผลการถดถอยโลจิสติกของการอพยพเคลื่อนย้ายของครัวเรือนเมื่อประสบภัยพิบัติน้ำท่วมในโมเดลรวมทุกพื้นที่พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจย้ายถิ่นออกนอกชุมชนในระหว่างเกิดภัยพิบัติน้ำท่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมีจำนวน 4 ตัวแปรด้วยกัน ได้แก่ 1) พื้นที่ 2)จำนวนวันที่น้ำท่วมขังมากกว่า 14 วัน 3) ครัวเรือนมีแหล่งรายได้หลักไม่เกิน 1 แหล่ง และ 4) ครัวเรือนไม่มีที่ดินหรือเช่าที่ดิน

จากผลการศึกษาดังกล่าว แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ครัวเรือนหรือกลุ่มที่มีแนวโน้มจะอพยพย้ายถิ่นออกจากชุมชนหรือพื้นที่ประสบภัยในระหว่างน้ำท่วม คือ ครัวเรือนหรือกลุ่มที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจ โดยครัวเรือนที่มีแหล่งรายได้หลักไม่เกิน 1 แหล่ง ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอยู่ในภาคเศรษฐกิจนอกระบบ และกลุ่มครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือเช่าที่ดินอยู่ มีโอกาสที่จะย้ายถิ่นออกนอกชุมชนมากกว่ากลุ่มที่มีความพร้อมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองมี

โอกาสตัดสินใจย้ายถิ่นมากกว่าถึง 5 เท่า ดังนั้นการย้ายถิ่นในกรณีนี้จึงกลายเป็นวิธีการที่กลุ่มประชากรที่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจเลือกใช้เป็นการปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดได้ในระหว่างประสบภัยพิบัติน้ำท่วม เนื่องจากการย้ายออกไปอาศัยนอกพื้นที่ประสบภัยพิบัติน้ำท่วมอาจจะมีต้นทุนในการดำรงชีวิตที่ต่ำกว่าการทนอาศัยอยู่ในพื้นที่ประสบภัยน้ำท่วม

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาปัจจัยด้านความรุนแรงของภัยพิบัติน้ำท่วมที่ประสบ คือจำนวนวันที่น้ำท่วมขังมากกว่า 14 วัน กลับพบว่าหากครัวเรือนประสบกับภัยพิบัติน้ำท่วมขังในชุมชนมากกว่า 14 วัน ครัวเรือนนั้น ๆ มีโอกาสตัดสินใจย้ายถิ่นออกนอกพื้นที่น้อยกว่าครัวเรือนที่ประสบกับภัยพิบัติน้ำท่วมไม่เกิน 14 วัน ซึ่งเป็นไปได้ว่าในกรณีที่บางชุมชนประสบกับภัยพิบัติน้ำท่วมประเภทน้ำป่าไหลหลากหรือน้ำท่วมฉับพลันที่มีระดับน้ำสูงและความแรงของน้ำมาก ซึ่งมักก่อให้เกิดความเสียหายของทรัพย์สินและที่อยู่อาศัยได้มากกว่าภัยพิบัติน้ำท่วมแบบน้ำเอ่อล้นตลิ่งหรือน้ำท่วมตามฤดูกาล ดังนั้น แม้ว่าจะมีจำนวนวันที่ท่วมขังน้อยน้อยก็ตาม แต่ก็ทำให้ครัวเรือนนั้นๆ ตัดสินใจย้ายออกจากพื้นที่มากกว่า นอกจากนี้ สำหรับปัจจัยด้าน

พื้นที่ที่แตกต่างกัน พบว่า จังหวัดขอนแก่นมีครัวเรือนที่มีโอกาสตัดสินใจย้ายถิ่นออกจากพื้นที่ประสบภัยพิบัติน้ำท่วมมากกว่าจังหวัดน่านเกือบ

3 เท่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แม้จะมีสัดส่วนของผู้ย้ายถิ่นออกนอกชุมชนน้อยกว่าพื้นที่อื่น

ตาราง 2 ผลการวิเคราะห์สมการถดถอยโลจิสติกของการอพยพเคลื่อนย้ายของครัวเรือนเมื่อประสบภัยพิบัติน้ำท่วม

ตัวแปร	จังหวัด			รวม
	น่าน	สงขลา	ขอนแก่น	
● พื้นที่				
ขอนแก่น	-	-	-	2.601***
สงขลา (น่าน@)	-	-	-	1.057
● ความรุนแรงของภัยน้ำท่วมที่ประสบ				
1.ระดับน้ำท่วมขังสูงเฉลี่ยมากกว่า 120 ซม. (ไม่เกิน 120 ซม.@)	0.372***	1.000	(Omitted)	1.195
2.จำนวนวันที่น้ำท่วมขังมากกว่า 14 วัน (ไม่เกิน 14 วัน@)	(Omitted)	0.285***	14.035***	0.247***
3.บ้านเรือนเสียหายทั้งหมดหรือบางส่วน (ไม่เสียหาย@)	(Omitted)	0.505	(Omitted)	0.474
● ความเปราะบางด้านประชากรและเศรษฐกิจ				
1.กลุ่มประชากรเปราะบางในครัวเรือน	(Omitted)	0.732	(Omitted)	0.518
2.ครัวเรือนมีแหล่งรายได้หลักไม่เกิน 1 แหล่ง (มากกว่า 1 แหล่ง@)	1.864	1.993***	2.167	2.306***
3.ไม่มีที่ดินหรือเช่าที่ดิน (มีที่ดินเป็นของตัวเอง@)	9.207	4.581*	(Omitted)	5.674*
4. มีหนี้หรือไม่มีเงินออม (มีเงินออมหรือไม่มีหนี้@)	(Omitted)	1.798	1.136	1.657
● ผู้นำชุมชน				
1.ภาวะผู้นำชุมชน (คะแนนน้อยกว่า15คะแนน@)	1.817	0.812	1.118	0.905

หมายเหตุ: 1) * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$, @คือ กลุ่มอ้างอิง, ค่าในวงเล็บคือ ค่า standard error 2) การวิเคราะห์ทุกโมเดลรวมได้มีการควบคุมตัวแปรอิสระอื่นได้แก่ 1.พื้นที่ (จังหวัด 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดน่าน (baseline) จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดสงขลา) และ 2.การมีพื้นที่รองรับผู้ประสบภัยในชุมชน

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่ามีชุมชนที่มีครัวเรือนมีการอพยพออกนอกชุมชนเมื่อประสบภัยพิบัติน้ำท่วมเกือบ 1 ใน 3 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด แม้ระดับความรุนแรงของภัยพิบัติน้ำท่วมที่ประสบในช่วงปี 2553-2554 จะไม่มากนักเมื่อ

พิจารณาจากระดับความสูงของน้ำที่ท่วมขังกับจำนวนวันที่น้ำท่วมขัง แต่เกือบทั้งหมดของครัวเรือนตัวอย่างได้รายงานว่าได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติน้ำท่วมดังกล่าว

เมื่อพิจารณาถึงความเปราะบางของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ครีวเรือนส่วนใหญ่มีความเปราะบางทางเศรษฐกิจ และไม่มีความมั่นคงทางการเงิน ทั้งนี้ ผลจากการวิเคราะห์โลจิสติกช่วยยืนยันว่าปัจจัยด้านความเปราะบางทางเศรษฐกิจมีผลต่อการตัดสินใจย้ายถิ่นของครีวเรือนในระหว่างเกิดภัยพิบัติ แม้จะมีข้อถกเถียงในกลุ่มที่ศึกษาผลกระทบจากภัยพิบัติน้ำท่วมและภัยพิบัติประเภทอื่นก็ตามว่า เหตุผลสำคัญในการตัดสินใจย้ายถิ่นหรือไม่เป็นเรื่องของความสามารถในการปรับตัวของครีวเรือน แต่ผลการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ครีวเรือนที่ตัดสินใจย้ายออกจากชุมชนนั้น มีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ ได้แก่ การมีแหล่งรายได้หลักเพียงแหล่งเดียว และการไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ซึ่งทั้งสองปัจจัยนี้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางด้านการเงินของครีวเรือน ดังนั้น ครีวเรือนจึงเลือกใช้วิธีการย้ายถิ่นเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ภายในภาวะวิกฤติจากภัยพิบัติน้ำท่วม การตัดสินใจย้ายถิ่นของประชากรกลุ่มนี้จึงนับเป็นการสร้างความสามารถในการฟื้นคืนจากภัยพิบัติอันหมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะตั้งรับและปรับตัวต่อผลกระทบที่เกิดจากการ

เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรืออีกนัยหนึ่งคือความสามารถที่จะอยู่รอดและฟื้นตัวกลับคืนมาได้ ภายหลังจากที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Rockefeller Foundation, 2009) เนื่องจากการย้ายถิ่นมีต้นทุนต่ำกว่าการทนอยู่กับภัยพิบัติน้ำท่วมนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการจัดทำแผนที่กลุ่มประชากรเปราะบางในชุมชน (ทั้งด้านกายภาพและเศรษฐกิจ) เพื่อให้ความช่วยเหลือในการอพยพเคลื่อนย้ายประชากรกลุ่มนี้อย่างปลอดภัย และสนับสนุนให้สามารถดำรงชีวิตในพื้นที่อาศัยชั่วคราวหรือภายนอกชุมชนได้ในระหว่างประสบภัยพิบัติน้ำท่วม

2. ควรส่งเสริมให้เกิดการตระหนักและเห็นถึงความสำคัญในการเตรียมความพร้อมด้านการย้ายถิ่นอย่างปลอดภัยเพื่อให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ ทั้งในระดับชุมชน และระดับประเทศ

References

- Chasitaporn, ChanaKot (2557). "Developing people to cope with climate change". *Journal of Economic and Social Office of the National Economic and Social Development Board*. 51(3) July-September 2014, 38-39.
- Department of Disaster Prevention and Mitigation Ministry of Interior Thailand. (2554) *Disaster Situation 2011*. (Online). <http://public/group4/disaster01.10> December 2014.
- International Organization for Migration (IOM). (2009). *Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence*. Geneva: International Organization for Migration.
- Raleigh, C., Jordan, L., & Salehyan, I.. (2008). *Assessing the Impact of Climate Change on Migration and Conflict*. In paper commissioned by the World Bank Group for the Social Dimensions of Climate Change workshop, Washington, DC.

Rockefeller Foundation. (2009). **Building Climate Change Resilience**. Rockefeller Foundation White Paper. (Online).<http://www.rockefellerfoundation.org/uploads/les/c9725eb2-42eb-82db-c5672a43a097-climate.pdf>. October 20,2014.

World Bank. (2012). **Thailand Economic Monitor December 2012**. Bangkok: World Bank Office.